Augustins filosofiske dialoger

Bind 3

Den frie vilje

Læreren

Eksistensen

En e-bog fra

eksistensen

Se flere titler på www.Eksistensen.dk

Denne e-bog indeholder et digitalt vandmærk. Der er ved dit køb indlejret et digital mærke, som kan vise tilbage til dig som køber. Du skal derfor passe på, at andre personer ikke får adgang til en kopi af din fil, da du vil stå som ansvarlig.

AUGUSTINS FILOSOFISKE DIALOGER

BD. 3

AUGUSTINS FILOSOFISKE DIALOGER

BD. 3

Den frie vilje

Læreren

Oversættelse:

Torben Damsholt

Ü Î ÜÚÚÞÕÚ¤ÍÞÓÖÚÖÍÞÚÒÌ¤ËÞÈÚÖ Î Ì ÙÞ¤ÉÞÕË¤Í
ÌÕ¤ÍÙÞÌ¤ÝÞÓÑÌõ¤+ ì ÙÌÙÌÕ
Originaltitler: # Ì¤ÓÞÉÌÙÕ¤ÈÙÉÞÚÙÞÖõ¤# Ì¤ÔÈ Î ÞÚÚÙÖ
Oversættelse Torben Damsholt

© Eksistensen 2002
2. udgave 2017

ISBN 978 87 410 0355 9

Omslag: Bente Jarlhøj

Bogen er sat med Palatino

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk, printning eller anden gengivelse af denne e-bog eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan eller med forlagets skriftlige samtykke. Enhver anden gengivelse er ikke tilladt ifølge gældende dansk lov om ophavsret.
Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser

Udgivet med støtte fra Jens Nørregaard og Hal Kochs Mindefond.

Eksistensen
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C.
tlf. 3324 9250
www.Eksistensen.dk

INDHOLD

Indledning 7

Indholdsoversigt 11

Den frie vilje 13
1. bog 13
2. bog 41
3. bog 84

Læreren 141

Noter 183

INDLEDNING

I sommeren 387 tiltrådte Augustin hjemrejsen fra Milano, hvor han havde boet i tre år, til sin fødeby Tagaste i det romerske Nordafrika (nuværende Souk Ahras i Algeriet). Han ledsagedes af sin søn Adeodatus, et par andre slægtninge samt sin mor Monnica, som imidlertid døde, mens man afventede skibslejlighed i Roms havneby Ostia, i sensommeren 387. Den nordlige del af Italien var netop på dette tidspunkt blevet besat af oprørskejseren Maximus, men truedes af invasion fra de retmæssige kejsere Theodosius 1. og Valentinian 2. Sejladsen på Middelhavet var derfor indstillet, og Augustin og hans ledsagere blev nødt til at tage ophold i selve Rom i over et år indtil sent på året 388, hvor man igen trygt kunne sejle til Afrika.

En ung mand fra Tagaste ved navn Euodius havde allerede i Milano sluttet sig til selskabet. Han havde forladt en post i det kejserlige efterretningsvæsen og ville ligesom Augustin selv forsøge en tilværelse som kristen, asketisk lægmand, det man i samtiden kaldte en *servus Dei* (Guds tjener). Senere blev han biskop i Uzalis i Nordafrika. Under opholdet i Rom kom Euodius og Augustin hinanden på nært hold, og han optræder som samtalepartner i to af de filosofiske dialoger fra denne tid, *Sjælens omfang* (se bd. 2) og *Den frie vilje* (*De libero arbitrio*). I det sene skrift *Tilbagekaldelser* eller *Revisioner* skriver Augustin umiddelbart efter omtalen af *Sjælens omfang*:

»Mens vi stadig opholdt os i Rom, ønskede vi i en diskussion at undersøge, hvor det onde kommer fra; og vi diskuterede det med henblik på om muligt også at nå til forståelse af det, som vi allerede troede om dette emne under den guddommelige autoritet, vi var underlagt, så langt som vi med Guds hjælp kunne nå i diskussionen ved at overveje og bruge fornuften. Da vi gennem en omhyggelig og fornuftig diskussion nåede til enighed om, at det onde udelukkende er opstået af viljens frie afgørelse, fik de tre bøger, som denne diskussion affødte, navnet *Den frie vilje*. Den 2. og 3. bog færdiggjorde jeg, så godt jeg kunne, i Afrika, da jeg allerede var indviet til præst i Hippo Re-

gius« (*Retr.* 1,9,1). Hertil føjer Augustin en længere redegørelse for, at *Den frie vilje* rummer en del polemik mod manikæerne, men at netop dette skrift har givet Pelagius og hans tilhængere argumenter i hænde i den strid om nåden, der optog Augustin stærkt i hans senere år. Hele denne redegørelse findes i den afsluttende note 41 til 3. bog (se s. 186).

Augustin tog efter hjemrejsen først ophold i fødebyen; men i foråret 391 foretog han en rejse til havnebyen Hippo Regius (nuværende Annaba i Algeriet) for at besøge en ven og også for at undersøge mulighederne for selv at flytte dertil. Under opholdet blev han presset til at blive præst i byen med henblik på at aflaste og siden efterfølge dens aldrende biskop Valerius. Det religiøse bofællesskab af venner, deriblandt Euodius og Alypius, som Augustin havde oprettet i Tagaste, fulgte med i denne overflytning; men selv blev han straks travlt beskæftiget med det kirkelige embedes daglige forpligtelser. Færdiggørelsen af *Den frie vilje* er da sket i løbet af årene 391-95, inden Augustin blev indviet til biskop. En nærmere datering inden for dette tidsrum er ikke mulig.

Hele denne dialog har helhedspræg derved, at den i modsætning til de øvrige ikke bringer citater fra de latinske klassikere, men derimod mange fra Bibelen. Den afbrudte affattelse har sat sig tydeligst spor i det genrebrud, at Augustin i det meste af 3. bog (fra 3.4.10) helt opgiver dialogformen, bortset fra at Euodius får indskudt en enkelt, om end væsentlig bemærkning (3.16.46-17.47). Ganske vist hørte en sammenhængende, afsluttende belæring med til genren (sml. fx *Læreren* 10.32-14.46); men i *Den frie vilje* er den vokset helt ud af proportioner, så Euodius end ikke får lejlighed til at afrunde diskussionen, som det ellers hørte sig til.

Til gengæld er der intet tegn på, at planen for denne dialogs indhold er blevet ændret undervejs, efter at problemet er rejst i 1. bog. Det omfattende »gudsbevis« er således nødvendigt for Augustins hævdelse af, at menneskets vilje er skabt af den gode Gud og dog er den eneste årsag til det onde, altså det tema som udvikles videre i den lange 3. bog. Der er næppe heller grund til at betvivle, at der ligger virkelige diskussioner med Euodius under Rom-opholdet til grund for det hele, selv om de nærmere omstændigheder ikke fremgår. Både her og i de første år i Nordafrika var Augustin stærkt optaget af opgøret med manikæerne,

hvis gnostisk-dualistiske sekt han selv tidligere havde tilhørt og nu påny blev konfronteret med. I dette opgør var den nyvundne nyplatoniske inspiration konstant af central betydning.

Dialogens titel er *De libero arbitrio*, som egentlig betyder »Om den frie afgørelse«. Flere steder tales der om »viljens afgørelse«, men som oftest er det viljen (*voluntas*) som sådan, der diskuteres. Titlen er derfor her som i de fleste oversættelser gengivet med *Den frie vilje*. Efter anslaget i 1. bog kunne man have forventet en titel som »Det onde« eller lignende. Det ondes problem havde optaget Augustin stærkt og havde været drivkraft i hans filosofisk-religiøse søgen i mange år, sådan som det skildres i hans *Bekendelser*.

Om dialogen *Læreren* (*De magistro*) skriver Augustin ganske kort i *Tilbagekaldelser*: »På samme tid (nemlig efter ankomsten til Afrika) skrev jeg en bog, hvis titel er *Læreren*. Her drejer diskussionen og undersøgelsen sig om det, der bliver resultatet: at der ikke er nogen lærer, der kan lære et menneske nogen viden, bortset fra Gud, sådan som der også står skrevet i evangeliet: En er jeres lærer, Kristus« (*Matt* 23,10; *Retr.* 1.12). Denne dialog er altså planlagt og påbegyndt senere end *Den frie vilje*, om end afsluttet nogle år før denne. Alligevel står den som den egentlige afslutning på denne del af forfatterskabet.

Augustins samtalepartner er her sønnen Adeodatus, som var født i Karthago i farens pure ungdom, i 372 eller senest begyndelsen af 373. Navnet betyder »givet af Gud«. Adeodatus' mor levede sammen med Augustin i et fast, uægteskabeligt forhold, hvorom han senere skrev kort i sine *Bekendelser*, dog uden at nævne hendes navn. I 385, hvor han havde planer om at indgå et socialt fordelagtigt ægteskab, havde han gjort forholdet forbi og sendt Adeodatus' mor tilbage fra Milano til Afrika. Sønnen blev imidlertid tilbage hos faren og fulgte ham under de følgende års bevægede forandringer. Han var således med på landstedet Cassiciacum, deltog i dialogen *Et lykkeligt liv* (se bd. 1) og blev døbt sammen med Augustin og vennen Alypius i påsken 387. Herom hedder det i *Bekendelser*:

»Vi tog også drengen Adeodatus med, min kødelige søn og frugten af min synd. Ham havde du (Gud) skabt vel. Han var knap femten år, men i begavelse forud for mange voksne lærde mænd. Det var dine gaver, det bekender jeg for dig, herre min Gud, alverdens skaber, du som er mægtig til at vende vores fejl

til det bedste; for i den dreng havde jeg ikke anden andel end synd. At vi havde opdraget ham i din tugt, det havde du selv og ingen anden indgivet os. Det var dine gaver, det bekender jeg. Der er en af mine bøger, der hedder *Læreren*. Det er en dialog mellem ham og mig. Du véd, at alt, hvad min samtalepartner siger der, er hans tanker, da han var seksten år. Meget andet forunderligt oplevede jeg hos ham. Hans begavelse forskrækkede mig; men hvem anden end du kunne have æren af sådanne mirakler? Snart tog du hans liv bort fra jorden, og jeg er rolig, når jeg mindes ham og intet har at frygte for hans barndom, hans ungdom eller overhovedet for dette menneske. Vi tog ham med som en jævnaldrende i din nåde for at uddanne ham i din tugt« (*Bek*. 9.6.14).

Læreren gengiver med andre ord samtaler ført i Tagaste i 389, og Adeodatus er død kort efter, senest i 390, før Augustin rejste til Hippo Regius. Det er nærliggende at formode en sammenhæng mellem denne sidste omvæltning i hans ydre tilværelse, sønnens tidlige død og det forhold, at Augustin opgav dialogformen. I *Tilbagekaldelser* er der overhovedet ingen kommentarer til *Læreren* eller reservationer over for formuleringer, hvilket er usædvanligt for de tidlige skrifters vedkommende. Denne dialog er fuld af sprogfilosofiske overvejelser, især om ordenes tegnfunktion, men munder ud i, at Augustin antyder den erkendelsesteori, han senere holdt fast ved, nemlig at al forståelse skyldes en »indre oplysning«, hvis kilde er selve den fornuft eller visdom, som for ham er identisk med den anden person i treenigheden. Med denne anskuelse distancerer han sig fra det klassiske platoniske syn på erkendelse som erindring af en viden, sjælen har bragt med sig fra et forudgående liv. Den må derfor sammenholdes med den principielle uvidenhed om sjælens eller bevidsthedens oprindelse, som Augustin gør rede for i *Den frie vilje* (3.20.56-22.63).

Tekstgrundlaget for dette bind er F.J. Thonnards udgave i serien Bibliothèque Augustinienne bd. 6 (1952). Ligesom for bd. 2.s vedkommende har udgivelsen modtaget støtte fra Jens Nørregaard og Hal Kochs Mindefond, som jeg hermed bringer min tak.

Torben Damsholt

INDHOLDSOVERSIGT

Den frie vilje

1. bog Indledning (1,1-2,5). Synd er lidenskabens herredømme over fornuften (3,6-6,15). Den frie vilje er årsag til synden (7,16-11,22). Den gode vilje (11,23-16,35).

2. bog Indledning (1,1-2,6). Guds virkelighed (3,7-6,14). Visdommens og sandhedens virkelighed (7,15-15,39). Alt godt kommer fra Gud (15,40-17,46). Den frie vilje er et gode (18,47-20,54).

3. bog Indledning (1,1-1,3). Synden og Guds forudviden (2,4-4,11). Synden og Guds forsyn (5,12-8,23). Synden og verdensordenen (9,24-12,35). Synd og natur (12,36-14,41). Synd og retfærdighed (15,42-16,46). Syndens første årsag (17,47-18,50). Menneskers nuværende tilstand (18,51-22,65). De små børn (23,66-23,70). Syndefaldet (24,71-25,77).

Læreren

Ord og tegn (1,1-8,21). Man lærer intet af tegn (8,22-11,37). Den eneste sande lærer (11,38-16,46).

DEN FRIE VILJE

1. BOG

1.1 *Euodius:* Hør, sig mig, er det ikke Gud, der er ophav til det onde?

Augustin: Det vil jeg, hvis du først gør det klart, hvad det er for noget ondt, du spørger om. Vi plejer jo at tale om ondt på to måder, både når vi siger, at nogen har gjort noget ondt, og når nogen har lidt noget ondt.

Euodius: Jeg vil gerne vide besked om begge dele.

Augustin: Men hvis du ved eller tror, at Gud er god – og andet har du ikke lov til – så gør han intet ondt. Hvis vi også siger, at Gud er retfærdig – og det er også ugudeligt at nægte det – når han belønner de gode og straffer de onde, så er disse straffe ganske vist onde for dem, der må lide dem. Hvis ingen bliver straffet uretfærdigt, som vi er nødt til at tro, eftersom vi tror, at hele denne verden styres af det guddommelige forsyn, så er Gud altså på ingen måde ophav til den første kategori af ondt, men derimod nok til den anden.

Euodius: Så er der altså et andet ophav til den form for ondt, som vi forstår ikke stammer fra Gud.

Augustin: Ja, bestemt! Det kunne jo ikke være uden ophav. Men hvis du spørger, hvem det er, så kan det ikke siges; for det er ikke én bestemt, men enhver er ophav til sin egen misgerning. Hvis du tvivler på det, så tænk på, hvad jeg lige har sagt, at misgerninger straffes af Guds retfærdighed. De ville jo ikke blive straffet, hvis de ikke blev begået med vilje.

1.2 *Euodius:* Jeg ved ikke, om der er nogen, der begår en synd uden at have lært det; men hvis det ikke er tilfældet, så vil jeg gerne vide, hvem det er, der har lært os at synde.

Augustin: Mener du, at lærdom er noget godt?

Euodius: Hvem tør vove at kalde lærdom noget ondt?

Augustin: Hvad nu, hvis den hverken er noget godt eller noget ondt?

Euodius: Jeg synes, den er noget godt!

Augustin: Helt rigtigt! Det er jo den, der giver, eller opvækker viden, og ingen kan lære noget uden lærdom. Er du ikke enig?

Euodius: Jeg tror kun, man kan lære gode ting af lærdom.

Augustin: Så pas godt på ikke at lære onde ting, for lærdom har udelukkende sit navn af at lære!

Euodius: Hvorfor gør et menneske så noget ondt, hvis det ikke kan læres?

Augustin: Måske fordi det vender sig bort fra lærdommen, altså fra at lære, og bliver fremmed for den. Men hvad grunden end er, så er det helt sikkert, at lærdom er noget godt, og at ordet kommer af at lære, og at derfor kan det onde slet ikke læres. Hvis det kan læres, vil det nemlig rummes i lærdommen, og så er lærdom ikke noget godt; men det er det, som du selv indrømmer. Altså kan det onde ikke læres, og du kan godt opgive at lede efter den, der lærer os at gøre ondt. Eller hvis man lærer noget om de onde ting, så er det at undgå dem, ikke at gøre dem. Altså er det at gøre ondt ikke andet end at afvige fra lærdom.

1.3 *Euodius:* Jamen, så tror jeg, der er to slags lærdom, en som lærer os at gøre godt, og en som lærer os at gøre ondt. Men da du spurgte mig, om lærdom var noget godt, var jeg så optaget af kærlighed til selve det gode, at jeg kun havde øje for den lærdom, der handler om at gøre godt, og derfor svarede jeg, at den var noget godt. Men nu indser jeg, at der er en anden, som jeg uden tvivl vil betegne som noget ondt, og det er dens ophav, jeg søger.

Augustin: Men forstanden regner du vel udelukkende for noget godt?

Euodius: Ja, den anser jeg for at være så god, at jeg ikke kan se noget i et menneske, der kan overgå den, og jeg vil ikke på nogen måde sige, at en forstand kan være ond.

Augustin: Hvad så, hvis én lærer noget og ikke forstår det, kan du så mene, at han er lærd?

Euodius: Overhovedet ikke!

Augustin: Altså hvis enhver forstand er god, og ingen kan lære uden at forstå, så handler enhver, som lærer noget, godt; for enhver, der lærer noget, forstår, og enhver, der forstår, hand-

ler godt. Det vil sige, at den, der søger ophavet til, at vi lærer noget, i virkeligheden søger ophavet til, at vi handler godt. Derfor kan du godt holde op med at ville opspore en eller anden ond lærer; for hvis han er ond, er han ikke lærer, og hvis han er lærer, er han ikke ond.

2.4 *Euodius:* Nå ja; men siden du tvinger mig til at indrømme, at vi ikke lærer at handle ondt, så sig mig, hvorfor vi gør det!

Augustin: Det spørgsmål, du rejser, har plaget mig stærkt i de unge år. Det lod mig ikke i ro, men drev mig i armene på kætterne.[1] Derved blev jeg så medtaget og begravet under sådan en dynge af tomme fabler, at hvis min trang til at finde sandheden ikke havde skaffet mig Guds hjælp, havde jeg ikke kunnet slippe ud og trække vejret igen i frihed til at søge videre. Da det nu med stort besvær er lykkedes mig at få opklaret det spørgsmål, så vil jeg gennemgå det med dig i samme orden, som jeg fulgte for at slippe ud af det. Gud vil bistå os og få os til at forstå, hvad det er, vi tror. Vi er nemlig vidende om, at vi skal gå frem på den måde, som er foreskrevet af profeten, der siger: »Hvis I ikke tror, vil I ikke forstå«.[2] Vi tror jo, at alt, hvad der er til, kommer fra den ene Gud, og at Gud alligevel ikke er ophav til synder. Problemet er, hvis synderne stammer fra de sjæle, som Gud har skabt, og disse sjæle stammer fra Gud, hvordan synderne så kan undgå at skulle føres indirekte tilbage til Gud.

2.5 *Euodius:* Nu udtrykker du helt klart, hvad det er, der plager mig sådan, når jeg tænker over det, det som har tvunget og drevet mig til at rejse dette problem.

Augustin: Fat mod som en mand, og hold fast ved det, du tror! for der findes ikke nogen bedre tro, selv om årsagen til, at det forholder sig sådan, er skjult. Hvis der skal være tale om virkelig sand fromhed, må man nemlig begynde med at nære de bedste tanker om Gud, og det gør man kun, når man tror, at han er almægtig og i enhver henseende uforanderlig, endvidere at han er alle gode tings skaber og selv overgår dem alle, at han retfærdigt styrer alt det, han har skabt, samt at han ikke har fået hjælp til skabelsen af nogen anden natur som i tilfælde af, at han ikke havde nok i sig selv. Det vil sige, at Gud har skabt alt af intet. Af sig selv har han derimod – ikke skabt, men født én til at være sin lige, ham vi kalder Guds enbårne søn, eller når vi prø-

ver at udtrykke det tydeligere, Guds kraft og Guds visdom, ham ved hvem han har skabt alt det, som er skabt af intet.[3] Når det står fast, så lad os med Guds hjælp forsøge at komme til forståelse af det spørgsmål, du rejser, på følgende måde.

3.6 Det, du spørger om, er hvorfor vi handler ondt. Så må vi altså først opklare, hvad det er at handle ondt. Sig mig, hvad du mener med det; og hvis du ikke kan omfatte hele emnet i få ord, så lad mig i det mindste høre din mening i en opregning af selve de enkelte misgerninger.

Euodius: Ægteskabsbrud, manddrab, helligbrøde – for ikke at tale om resten, som hverken tiden eller min hukommelse tillader mig at nævne – hvem vil ikke kalde det for onde handlinger?

Augustin: Sig mig så først, hvorfor du anser ægteskabsbrud for en ond handling. Er det mon fordi loven forbyder det?

Euodius: Nej, det er ikke ondt, fordi loven forbyder det; men loven forbyder det, fordi det er ondt.

Augustin: Hvad nu, hvis én går os på klingen og forherliger glæderne ved ægteskabsbrud og spørger os, hvorfor vi anser det for noget ondt og fordømmeligt, mener du så, at mennesker, der ikke bare ønsker at tro, men også at forstå, skal henholde sig til lovens autoritet? Jeg har den samme tro som du, og den står fast, og jeg råber til alle folk og stammer, at ægteskabsbrud er ondt; men nu bestræber vi os på også at forstå det, vi er kommet til at tro på, så vi kan vide det og holde helt fast ved det. Så tænk dig om, så godt du kan, og sig mig, hvilken fornuftsgrund der er til, at du har erkendt ægteskabsbrud som noget ondt.

Euodius: Jeg ved, at det er ondt, fordi jeg ikke selv ville finde mig i det fra min hustrus side; og den, der gør noget mod andre, som han ikke selv vil finde sig i, handler i hvert fald forkert.[5]

Augustin: Hvad nu, hvis én ser sin lyst i at tilbyde en anden sin hustru og gerne lader sig bedrage af ham, fordi han ønsker at nyde den samme frihed hos dennes hustru? Synes du så ikke, han handler forkert?

Euodius: Jo, i høj grad!

Augustin: Men han synder ikke imod den regel, du nævnede; for han gør ikke noget, han ikke selv vil finde sig i. Altså må du finde noget andet til at bevise, at ægteskabsbrud er ondt.

3.7 *Euodius:* Jeg synes, det er ondt, fordi jeg tit har set, at mennesker bliver dømt for den forbrydelse.

Augustin: Jamen, er mennesker ikke også ofte blevet dømt for gode handlinger? Se på historien, og for ikke at henvise dig til andre bøger, så se på den, der udmærker sig ved sin guddommelige autoritet! Der vil du finde, hvor dårligt vi må tænke om apostlene og alle martyrerne, hvis vi skal godtage en dom som sikkert tegn på misgerning; for de blev alle dømt skyldige på grund af deres bekendelse. Hvis altså det, nogen bliver dømt for, er ondt, så var det ondt på den tid at tro på Kristus og bekende sin tro på ham. Men hvis ikke alt, hvad man kan blive dømt for, er ondt, så find en anden grund til, at du anser ægteskabsbrud for ondt.

Euodius: Jeg kan ikke finde på noget svar.

3.8 *Augustin:* Måske er det begæret, der er det forkerte ved ægteskabsbrud; men når du søger det onde i det ydre, i den synlige handling, kommer du i forlegenhed. For at forstå, at lysten er det onde ved ægteskabsbrud, så tænk på én, der ikke har mulighed for at gå i seng med en anden mands hustru; men det fremgår på en eller anden måde, at det er det, han har lyst til og vil gøre, hvis han får lejlighed: Han er ikke mindre skyldig, end hvis han blev grebet på fersk gerning.[6]

Euodius: Det kan ikke være mere oplagt, og nu kan jeg se, at der ikke er brug for lang snak for at overbevise mig med hensyn til manddrab og helligbrøde og i det hele taget alle synder. Det er jo klart, at det udelukkende er lysten, der hersker i alle slags misgerninger.

4.9 *Augustin:* Véd du, at denne lyst også med et andet ord kaldes begær?

Euodius: Ja.

Augustin: Nå, mener du, der er nogen forskel på begær og frygt?

Euodius: Ja, jeg tror, det er lige det modsatte.

Augustin: Det tror du sikkert, fordi begæret søger, mens frygten undflyr.

Euodius: Ja, det er nemlig det!

Augustin: Hvad så, hvis én slår et menneske ihjel, ikke af begær efter at erhverve noget, men af frygt for, at der skal tilstøde ham noget ondt, vil det så ikke være manddrab?

Euodius: Jo, ganske vist; men den handling ligger også under for begær, for den, der dræber et menneske af frygt, har i hvert fald lyst til at leve uden frygt.

Augustin: Og synes du, det er noget ringe gode at leve uden frygt?

Euodius: Nej, det er et stort gode; men det kan ikke på nogen måde tilkomme den morder i kraft af hans forbrydelse.

Augustin: Jeg spørger ikke om, hvad der kan tilkomme ham, men hvad han selv begærer. Den, som begærer et frygtløst liv, begærer nemlig helt sikkert noget godt, og derfor er dette begær uskyldigt; ellers kommer vi til at gøre alle, der elsker det gode, skyldige. Følgelig er vi nødt til at indrømme, at der findes manddrab, som ikke ligger under for det onde begær, og det vil være forkert at sige, at det er lysten, der hersker i alle synder, så de bliver onde. I modsat fald findes der manddrab, som kan være syndfrit.

Euodius: Hvis det er manddrab at slå et menneske ihjel, så kan man godt begå manddrab uden synd; for jeg synes ikke, det er nogen synd, når en soldat dræber en fjende, når en dommer eller hans håndlanger dræber en forbryder, eller når én slår et menneske ihjel med et spyd, han kaster ved en fejltagelse.

Augustin: Jeg er enig; men det plejer man heller ikke at kalde manddrab. Så svar nu på, om du mener, at en slave, der slår sin herre ihjel, fordi han frygtede alvorlige pinsler, også skal regnes med til dem, der ikke fortjener navn af manddrabere, skønt de har slået et menneske ihjel.

Euodius: Jeg synes, det er noget helt andet; for de handler efter lovene eller i hvert fald ikke imod lovene, men slavens forbrydelse er der ingen lov, der godkender.

4.10 *Augustin:* Nu henviser du igen til autoriteten; men du må huske, at vores forehavende nu går ud på at forstå det, vi tror, og lovene tror vi på. Derfor skal vi se at prøve, om vi på nogen måde kan forstå det samme, altså om den lov, som straffer denne handling, ikke gør det med urette.